

FERENC KAZINCZY A BRNO.

VĚŽĚNSKY DENÍK FERENCE KAZINCZYHO A JEHO POBYT V BRNĚ

K vydání připravil, poznámky a vysvětlivky pořídil a úvodní studii napsal

Richard Pražák, překlad Marcela Husová, Brno, Masarykova univerzita, 2000, 134 l.

Akár a történelem iróniájának is tekintetjük, hogy az egykori spielbergi fogoly-nak, Kazinczy Ferencnek egyik prózai főműve, a *Fogságom naplója* éppen Brnóban jelent meg, még hozzá a kiváló prágai hungarológus, Marcela Husová értő tolmácsolásában. Ami az ízlésesen kiadott kötet értékét emeli a fordításon túl, az Richard Pražák bevezető tanulmánya, a 13 lapnyi terjedelmű jegyzetanyag, valamint a kérdéskörben eligazító alapos bibliográfia. A bevezető tanulmány tartalmazza azt a háttérinformációt, amelyre a cseh olvasónak szüksége lehet ahhoz, hogy megértse: a 18. század végén miért töltötték meg a spielbergi várat magyar elítéltekkel. A brnói egyetem nyugalmazott professzora fölvezolja a magyar jakobinus mozgalom történetét, rövid portrévázlatokban ismerteti meg a fontosabb és a kevésbé fontos résztvevőkkel, súllyal természetesen azokkal, akik a várfogságba kerültek. Ám a bevezető (s a bibliográfia meg a jegyzetek) ennél többet adnak: a címnek megfelelően a cseh–magyar irodalmi kapcsolatokhoz további fontos adalékokat szállítanak. A cseh olvasót ugyan önmagában az a tény is érdekelné, miképpen jelennek meg cseh vonatkozások a *Fogságom naplójában*, hogyan ír a fogságában is figyelő, a környezetét értelmező-értékelő Kazinczy a városról, a cseh tájról, mi jut el hozzá a cseh–morva világból, ám egyfelől az növeli a magyar jakobinus mozgalom közép-európai jelentőségét, ha hangsúlyozódik, hogy benne különféle nemzetiségű-nyelvű személyiségek szövetkeztek (Pražák ugyan

nem szól a horvát, csak a szlovák vonatkozásokról), másfelől nem pusztán érdekességszámba megy, hogy a Kazinczy-levelezésből a *Fogságom naplója* szerzőjének személyes tapasztalatain túl is kap információkat az olvasó a válaszlevelekből, például a cseh–morva földön katonáskodó Csehy Józseftől, illetőleg a Prágában megforduló Döbrentei Gábortól (ez utóbbitól a prágai cseh színházi mozgalom tárgyában), és majd Kazinczy élete végén jut el Toldy Ferenc Prágába, hogy a királynőudvari kéziratról és Hankáról tájékozódjék-tájékoztasson.

Richard Pražák a brnói foglyok közül a legrészletesebben Kazinczy Ferencről ír, és az ő levelezése alapján mutatja be, hogy a várfogság sem tudta gátolni irodalmi tevékenységében, kivált fordítói munkássága mutatkozott töretlennek. Ami talán kimondatlan maradt: éppen a fogság tapasztalatai és olvasmányai segítették Kazinczyt neoklasszicista fordulatához, még hozzá abban az évtizedben, amely Goethe és Schiller együttműködéséé, a német klasszikáé is. Kazinczy csehországi és cseh vonatkozásai széleskörűen tárulnak eléink Pražák előadásában. Belefér ebbe ismeretsége a Prágában élő drámafordító Zechenter Antallal és közös munkácsi várfogsága a csehországi születésű – miként Pražák írja – Jiří Ružičkával, akinek lengyel táncritmusú kompozíciójáról maga Kazinczy számolt be; de ebbe a körbe sorolandó az a nevetlen cseh(országi?) festő is, aki Szent Vencelt festette meg. Nem érdektelen egy további brnói magyar

költő említése: Rosti János 1795 és 1798 között volt Spielberg „vendége”, ott két latin nyelvű elégiát szerzett, amelyeket Pražák az Országos Széchényi Könyvtár Kézírtárában őrzött kézirat alapján emleget.

Kazinczy rövid jellemzése során nyelvújító tevékenysége állíttatik párhuzamba a Jozef Jungmannéval, és hangsúlyozódik, hogy ugyanannak a sárospataki iskolának volt a neveltje, mint az a Végh János, aki II. József türelmi rendelete után református lelkészként Csehországban jelentős munkát végzett. Kazinczy személyiségrajzához idézi Pražák 1812-es, Lukijan Mušickihoz intézett levelét patriotizmusa és kozmopolitizmusa összeegyeztethetőségéről. Kazinczy mellett Richard Pražák, dolgozatának záró passzusában, Batsányi Jánost is megidézi mint a magyar jakobinus mozgalom másik igen neves költőszemélyiségét. Vele kapcsolatban kiemeli részvételét az 1809-es Napóleon-kiáltvány fordításának létrehozásában, és közli (saját nyersfordítása nyomán Libor Štukavec verses

fordításában) *A franciaországi változásokra* cseh változatát. Pražák és Štukavec együttműködése korábban egy sikerült cseh nyelvű Vörösmarty-kötetet eredményezett.

A jegyzetekben valamennyi, a szövegben előforduló személyiségről kap adatokat a cseh olvasó, Pražák itt nemcsak Szauder József és Józsefné 1960-as kiadását hasznosította, hanem Benda Kálmán háromkötetes iratgyűjteményét is. A kötetet angol nyelvű tartalmi összefoglaló zárja.

Nem árt fölhívni a figyelmet arra, hogy a kiadás a Magyar Könyv Alapítvány Fordítástámogatási Alap anyagi hozzájárulásával jelent meg. S hogy a brnói egyetemi kiadó vállalta a megjelentetést, ennek áldásos következményei lehetnek a cseh egyetemi oktatásban, hiszen a régió közös történelmének egy igen fontos szépirodalmi dokumentuma vált a cseh hallgatók számára hozzáférhetővé.

Fried István

A MAGYAR SZÍNIKRITIKA KEZDETEI (1790–1837)

Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket írta és a mutatókat készítette Kerényi Ferenc, I–III, Budapest, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2000 (A Magyar Irodalomtörténetírás Forrásai, 16–18).

Színkritikánk kialakulása egyidős a hivatásos magyar színjátszás, az első magyar színjátszó társulat létrejöttével. Kevésbé kutatott ága volt ez mindig a hazai kritikátörténetnek: az egykorú színkritikai anyag legnagyobb részét ugyanis csupán folyóiratok, hírlapok fakuló számaiban lehet fellelni, s a hajdani előadásokról írott ítéletek értelmezése, viszonyítása sokrétű tájékozódást igényel. Nem szólva arról, hogy magát a színészetet a rendi közgon-

doklás lenézte, perifériára szorította, így a róla szóló megnyilatkozás elég gyakran némi bátorságot is igényelt. (Ezért is szerepel annyi álnév, szignó, monogram a színkritikus megnevezése helyett). A bírálónak tartania kellett a megbírált színésztől, a társulatokat pártfogoló várme gyétől is, a cenzúrától szintén, leginkább pedig attól, hogy az érdemben bíráló kritikus a nemzeti művelődés elárulójaként, a haza ellenségeként fogják megbélyegezni.